

Fyra misstag som försvårade Palmeutredningen

Sverige • Det kom som en chock, det kunde inte hända här. Myndigheterna hade inte beredskap och polisen fick kritik från början.

Jan Höglund

🕒 20:04 - 26 feb, 2016

20:04 - 26 feb, 2016

Stockholms länspolismästare Hans Holmér tog tåten, omgiven av livvakter. Vid tv-sända presskonferenser visade han revolverar och fantombilder, såg ljus som tändes och släcktes i en tunnel och var säker till 95 procent. En Palme-fientlig 33-åring och terrorstämplade kurdiska PKK var Holmérs huvudspår, eller villospår, tills han fick lämna Palme-rummet efter ett år.

ANNONS

FÖRSTA MISSTAGET: BROTTSPLATSEN

Bara en liten avspärning markerade mordplatsen, och mängder av nyfikna, sörjande och gråtande tilläts trampa runt där det kunde finnas fotavtryck och andra spår. Den tekniska undersökningen inleddes först dagen därpå, i ett växande hav av blommor. De demolerade kulorna hittades av privatpersoner, fyrtio respektive fem meter från blodfläcken.

Det var före övervakningskameror, mobiler och dna-analyser, men spår på mordplatsen kunde ha gjort skillnad. Efter 30 år vet vi inte. Sanningen är att hur väl privatspanare och rättsexperter än formulerar sina teorier om konspirationer eller enskilda galningar, är det bara spekulationer om ett ouppklarat brott.

– Vi tänker på ett annat sätt idag. Det ser vi i gamla kalla fall som vi går tillbaka till. Man var inte lika försiktig på brottsplatsen, och insåg inte vad man kan tillvarata för att faktiskt lösa brott, säger kanslichef Liselotte Nielsen Sundberg på NFC (tidigare SKL).

ANDRA MISSTAGET: SKADORNA

Detta hände 28 februari 1986, klockan 23.21. I hörnet Sveavägen-Tunnelgatan i centrala Stockholm stod en man med ryggen mot ett fönster till en färgbutik, en silhuett i motljuset. Det var kallt och fläckvis med issörja på trottoaren och in mot de arbetsbodarna som delade Tunnelgatan mot Brunkebergsåsen och de 89 trappstegen upp till Malmskillnadsgatan.

Vittnen uppger att mannen hade en revolver, och när han klev fram mot paret Palme som han följt från biografen Grand och som nu passerade, lade han enligt ett vittne sin vänstra hand på Olof Palmes västra axel och sköt honom i ryggen från 10-30 centimeters avstånd. Skottet gick in genom rockens ryggsöm, i höjd med skulderbladen, krossade ryggraden, slet sönder kroppspulsådern och luftstrupen. Benen vek sig, Palme dog med inre och yttre blödningar.

Någon sekund senare träffades Lisbet Palme från mindre än en meters avstånd. Skottet gick genom hennes mockakappa, på vänstra delen av ryggsidan, i skulderbladshöjd, och slet upp kläder. Men Lisbet Palme fick bara en skräma längs ryggraden. "Om det träffat två centimeter till vänster skulle det med all sannolikhet ha varit dödande", skriver Juristkommissionen i en av de granskningar som gjorts.

Där konstaterades också att Lisbet Palmes skador aldrig undersöktes. "Förutsättningarna för att utreda de brott som Lisbet Palme utsattes för har därigenom försämrats. I en framtida process saknas bevisning. Det kan inte heller uteslutas att en sådan undersökning skulle ha gett underlag för ytterligare slutsatser om händelseförloppet vid skottlossningen och därmed mordet på Olof Palme", heter det.

Skytten stannade upp och stirrade mot Lisbet Palme innan han försvann i en halvspringande lunk in i gränden och uppför trapporna.

TREDJE MISSTAGET: UTPEKANDET

Efter nästan tre år var Lisbet Palme säker på att hon sett Christer Pettersson. Det skedde efter en videokonfrontation i närvaro av två åklagare, ingen försvarsadvokat, och utan annan dokumentation är en minnesanteckning. GP var med när hon upprepade sitt utpekande under rättegångarna. Stockholms tingsrätt dömde Pettersson för mord och mordförsök, men Svea hovrätt friade. Orsak: att Lisbet Palmes minnesbild kunde ha påverkats av att så lång tid gått från händelsen och den information som hon fått före utpekandet.

Hovrätten konstaterade också:

"Vad som särskilt är ägnat att inge betänkligheter är att det i målet inte fanns någon teknisk bevisning som kan binda gärningsmannen vid brottet. Det är alltså inte utrett vilket mordvapen som använts eller var det nu finns. Det finns ingen utredning om fingeravtryck, krutstänk på kläder eller dylikt som kan binda Christer Pettersson vid de åtalade gärningarna."

Det var den nya spaningsledningen efter Holmér som 1988 riktade misstankarna mot våldsmannen och blandmissbrukaren Christer Pettersson. Han höll mordkvällen till på en spelklubb på Malmskillnadsgatan, kände en knarkhandlare på Tegnérgatan och visste att mannen förvarade en revolver där. Han hade också suttit i fängelse med en man som hette Lars Tingström, kallad Bombmannen efter flera uppmärksammade sprängdåd, och som hatade samhället.

Pettersson ska ha upptäckt makarna Palme vid biografen Grand, hämtat ett vapen under bioföreställningen och efteråt följt efter dem söderut, sneddat över Sveavägen till östra sidan och ställt sig och väntat i infasningen vid färgbutiken. Därefter skjutit och försvunnit via trapporna upp till Malmskillnadsgatan.

FJÄRDE MISSTAGET: FÖRHÖREN

Det finns inga ingående signalementsförhör med Lisbet Palme, i varje fall inte kända. Från början kunde hon inte beskriva gärningsmannens ansikte, men det växte fram efter hand. Till slut var hon säker på att det var Christer Pettersson. Bristen på dokumentation bidrog till hovrättens tvivel.

Sonen Mårten Palmes minnesbilder är intressanta i sammanhanget. Han träffade föräldrarna vid biografen Grand och iakttog en man. Men tingsrätten skriver: "Av vittnesmålet kan inte dras någon säker slutsats att den man som Mårten Palme såg var Christer Pettersson". Hovrätten är av samma mening: Mårten Palmes vittnesmål kan "inte ligga till grund för identifiering av Christer Pettersson som Grand-mannen".

Men när GP intervjuade Mårten Palme inför 25-årsdagen av mordet, sa han om den konfrontation han gjorde som vittne på polishuset efter att Pettersson gripits i december 1988:

"Jag kände igen Pettersson och pekade ut honom. Det var mannen jag såg utanför Grand. Det var chockerande."

Att Petterson skulle ha dödat landets statsminister förklarade Mårten Palme med ett samhällshat blandat med missbruk.

”Ett raseri. Det var också en sorts uppblåst personlighet, ett vansinne. Planerat var det inte. Jag tror inte han hade förmåga till det. Det var slumpen och att han hade tillgång till vapen.”

Petterssons gåtfulla ord i rätten, intervjuer och dokumentärer om att han kunde ha skjutit Palme, gick som en följetong fram till Petterssons död 2004. Det stärker misstankarna. Skeptiker avvisar dock Pettersson som en för simpel lösning på ett statsministermord.

Men återigen: tro är inte vetande utan bevis.

– Förutsättningarna har förändrats otroligt mycket för oss under de här åren. Dna-tekniken är fantastisk och utvecklingen sker ständigt med nya förbättringar. Framför allt händer det mycket inom sjukvården och medicinen som vi kan dra nytta av inom den forensiska verksamheten, säger Liselotte Nielsen Sundberg på NFC.

Dna kom in i kriminaltekniken i början av 90-talet. De första analyserna gjordes 1991, med en gammaldags teknik som inte används längre.

– **1999 började vi bygga upp** det första dna-registret. Lagstiftningen var restriktiv, så det gick ganska sakta. Men 2006 kom en ny lagstiftning som gjorde att man fick ta prov på en lägre misstankegrad, och då blev det en explosion.

I dag arbetar kriminaltekniker i heltäckande skyddskläder, minutiöst och metodiskt.

– Det är en utveckling som skett under 2000-talet. I början visste vi ju inte själva hur lätt det var att kontaminera biologiskt material, för det tog lång tid med den tidens analysverktyg. Med nu kommer vi ner på så små mängder att vi har en hög grad av medvetande om vikten av att inte kontaminera platsen. Och i takt med det har skyddsutrustningen blivit bättre och bättre, säger Liselotte Nielsen Sundberg.

År 2010 gjordes en undersökning av Olof Palmes överrock för att se om mördaren lämnat dna. Dna hittades, men bara från Palme. Det är dock inte uteslutet att nya prov kan tas när tekniken utvecklas ännu mer.

Det är mycket lätt att avsätta dna, om man till exempel lägger handen på en rock.

– Det finns ärenden där vi tagit fram dna på det sättet. Men då är vi inne på tekniker där vi går ner på enstaka celler, och då måste vi värdera resultatet utifrån om det kan finnas risk att det är en kontaminering eller om någon faktiskt avsatt spåret. Det är dilemmat med de här spårtyperna, de förs lätt över och kontaminerar. Analysmetoderna är väldigt säkra nu för tiden, men man måste alltid ställa fråga hur det kom dit, säger Liselotte Nielsen Sundberg.

Prover från misstänkta, målsägare och andra får inte blandas samman.

– Vi har blivit mycket bättre i hur vi hanterar en brottsplats och in i analysarbetet. Vi har fått upp kvalitetstänkandet, och det är ett stort steg framåt med en hög och bra rättssäkerhet.

NFC kan hantera mycket små biomängder. Intressant för framtiden är också sensorteknik och olika metoder för att bestämma åldrar på olika material.

– Det kan vara blod eller fingeravtryck, till exempel. Vi vill ju gärna veta vem som avsatt det och om det var före, efter eller i samband med brottet. Det är viktiga frågor inom kriminaltekniken. Idag kan vi kanske gissa oss till det utifrån hur spårbilden ser ut, men vi har inga instrument för det på ett bra sätt idag.

Databaser för fingeravtryck, dna och vapenregister är centrala i arbetet. På gång är också att utveckla ett nationellt skoavtrycksregister.

– Där kan vi jämföra och binda samman skoavtryck från olika brottsplatser. Det tror vi kan bli ett viktigt verkstyg i bekämpningen av mängdbrott där vi har ligor som åker runt och gör inbrott.

Ett register för igenkänning och jämförelse av ansikten blir ett annat hjälpmedel.

– Det finns en del verktyg som vi saknar, som mot åldersbestämning. Det kommer ännu mer förfinad teknik inom dna. Det är ett forskningsområde som kommer att öppna möjligheter för framtiden. Där kommer vi att hitta mycket, mycket mer än vad vi gör idag, säger Liselotte Nielsen Sundberg.

– **Om 30 år kommer vi säkert att säga:** Varför tänkte vi inte på det där? Framtiden är spännande, och utvecklingen går framåt fort i vår verksamhet. Det är roligt att få vara med, säger hon.

Olof Palme skulle idag ha varit 89 år. Mordet preskriberas aldrig.